

Підтримка літніх людей в умовах конфлікту в Україні

Лучана Кафареллі, Гестер Кларк і Саймон Гарріс

Гуманітарна допомога в умовах нинішнього конфлікту має краще враховувати різний пережитий досвід літніх українців, орієнтувати надання допомоги на їхні конкретні потреби та надавати підтримку в тих місцях, де вони перебувають.

Ситуацію в Україні називають найбільш «літньою» гуманітарною кризою у світі, оскільки внаслідок конфлікту та перемішень постраждало більше людей, старших за 60 років, ніж у будь-якій іншій країні.¹ З моменту загострення війни в лютому 2022 року було пошкоджено газову, електричну та водопровідну інфраструктуру, а також зруйновано значні ділянки цивільної інфраструктури. Доступ до пенсій, медичного обслуговування та інших базових послуг був серйозно обмежений. Оскільки в демографічній структурі населення України переважають люди похилого віку, особливо жінки старшого віку,² наслідки для цієї групи населення виявилися катастрофічними.

Літні люди становлять непропорційно більшу частину цивільного населення, що залишається в районах активних бойових дій, і наражаються на вищу небезпеку бути вбитими або пораненими.³ Літні люди, які залишилися в зонах конфлікту, стикаються з перебоями в постачанні

харчових продуктів, води, медикаментів та електроенергії. Для переміщених осіб центри колективного користування та інші неофіційні, неперевірені центри, що надають житло в надзвичайних ситуаціях, часто виявляються непридатними для задоволення їхніх потреб. Крім того, багато літніх українців перебувають у важкому матеріальному становищі, оскільки для виживання покладаються на невелику державну пенсію.

Незважаючи на високу частку літніх людей серед населення, яке постраждало від конфлікту, гуманітарна допомога, як правило, здійснюється за уніфікованою моделлю, що не дає змоги забезпечити дотримання прав літніх людей. Нещодавнє дослідження, проведене організацією HelpAge International, свідчить про різний досвід літніх людей, зокрема про те, що окремі групи населення похилого віку, а саме літні жінки, люди віком від 70 років і літні люди з обмеженими можливостями, наражаються на непропорційно високий ризик.⁴

Ті, хто вважає, що літні люди є пасивними одержувачами догляду та допомоги, ігнорують розмаїтість і складність їхнього життя і не враховують їхню активну участь у задоволенні потреб їхніх громад. Багато літніх людей виконують найважливіші функції в умовах кризи, чи то як соціальні працівники, чи то як особи, які здійснюють догляд за іншими літніми людьми та/або дітьми.

У цій статті розглядаються деякі ключові потреби, виявлені під час досліджень і під час надання допомоги літнім людям у рамках гуманітарного реагування для України. Співробітники організації HelpAge, які пройшли спеціальну підготовку в галузі соціального догляду, надають необхідні послуги літнім людям у їхніх власних будинках і притулках. Ці послуги включають психосоціальну підтримку, допомогу вдома та проведення оцінки для надання грошових коштів багатоцільового призначення, допоміжних пристроїв і засобів гігієни для підтримки людей, які живуть із нетриманням калу й сечі.

Переміщені та ті, що залишилися

Переміщення ставить перед літніми людьми безліч проблем. Упакувати речі, перенести валізи та скористатися громадським транспортом може бути непросто. Умови проживання в притулках або будинках у друзів і родичів можуть не враховувати потреби літніх людей і людей з обмеженими можливостями.⁵ Проблеми з доступом можуть включати відсутність пандусів, душові без поручнів, недостатньо широкі коридори для руху інвалідних візків. Багатьом літнім людям відмовляють у притулках, оскільки там немає умов для людей із нетриманням. Серед інших проблем — неможливість отримати грошові виплати в разі втрати документів, що посвідчують особу, і пенсійних книжок.

Ті, хто залишається жити у себе вдома, стикаються з особливими проблемами. Існує фізична небезпека, пов'язана з близькістю до зони конфлікту. Крім того, скорочується обсяг послуг, що надаються: можуть бути переміщені медичні установи, відключено або скорочено енергопостачання та інші комунальні послуги, закриті магазини та

підприємства. Крім того, у багатьох літніх людей немає фінансових коштів на ремонт або благоустрій пошкодженого житла.⁶ Нарешті, могли виїхати друзі, родичі та сусіди. Проте, проживши все життя у своєму домі, багато літніх людей все одно не хочуть залишати його і вважають за краще залишитися та розв'язувати ці проблеми. Ніна, 84 роки, із села на сході Харківської області, де в травні 2022 року точилися інтенсивні бої, висловила таку думку: «Не збираюся нікуди виїжджати, навіть російський снаряд, що пробив дірку в моєму даху, не зміг мене вигнати».

Психосоціальна підтримка

Під час нещодавнього опитування, присвяченого вивченню низки питань, включно з потребами літніх людей у психосоціальній підтримці у зв'язку з війною, понад 50% респондентів відзначили негативний вплив на їхнє психічне здоров'я.⁷ Багато хто повідомляв, що відчуває кошмари, ізоляцію, страх перед майбутнім і відчуває, що не може впоратися із ситуацією. Знизити психологічну напругу, яку відчувають літні люди, може підтримка з боку соціальних працівників, які пройшли навчання в HelpAge, багато хто з них самі є літніми людьми. Соціальні працівники відвідують літніх людей вдома один або два рази на тиждень і стають для них головною опорою. Вони також відіграють провідну роль в зборі даних і проведенні оцінки потреб, щоб визначити, чи потрібні додаткові послуги.

Гігієна та нетримання

Дотримання особистої гігієни є важливим чинником фізичного й психічного здоров'я, а також гідності для всіх людей. В умовах військових конфліктів і вимушеного переміщення населення ці потреби збільшуються, і підтримувати їх стає дедалі важче. В Україні відсутність доходів або неможливість отримати доступ до фінансових засобів, обмежена доступність засобів гігієни та обмежені можливості громадського транспорту або мереж з надання підтримки в придбанні цих засобів є серйозними перешкодами для належного дотримання правил гігієни, особливо в місцях розміщення біженців і в

районах, розташованих найближче до лінії фронту. Для літніх людей, які страждають на нетримання калу й сечі, регулярний доступ до засобів від нетримання є найважливішою умовою гідного життя. Любов, 62 роки, переселенка зі Сходу, яка проживає нині в притулку у Львові, пояснює важливість таких засобів:

«Я погано пересуваюся через артрит і нещодавно перенесений інсульт. Тут великий притулок і багато людей, а туалети розташовані досить далеко. Підгузки дуже важливі для мене й мого чоловіка-інваліда».

Пристрої, що забезпечують життєдіяльність та самостійність

Своєчасне надання допоміжних засобів, таких як інвалідні візки, ходунки, тростини, адаптовані сидіння для унітазів і стільці для ванних кімнат, повинно стати одним із ключових компонентів гуманітарної допомоги літнім людям в Україні. Допоміжні засоби можуть позитивно впливати на забезпечення самостійності, зниження вразливості та підвищення життєздатності літніх людей.⁸ З 400 літніх людей, опитаних організацією HelpAge в Україні в грудні 2022 року, 43 % зіткнулися з перешкодами в доступі до допоміжних засобів. Хоча літні люди теоретично можуть отримати державну підтримку на придбання таких товарів, процес реєстрації відбувається повільно, вирізняється бюрократизмом і не пристосований для обслуговування переміщених осіб, людей, які втратили документи, і тих, кому складно отримати доступ до місцевого медико-санітарного обслуговування з метою обстеження.

Багатоцільова грошова допомога

Багатоцільова грошова допомога (БГД) є найважливішою частиною загального процесу надання гуманітарної допомоги в Україні, і літні люди, як і постраждале населення загалом, вважають її своєю першочерговою потребою. Проте наш досвід показує, що додаткові потреби літніх людей не завжди враховуються. Робоча група з грошової допомоги в Україні (до складу якої входять національні та міжнародні НУО й агентства ООН, що надають допомогу у вигляді грошових ваучерів) ставить собі за мету сприяння

розвитку якісної інклюзивної грошової допомоги. Вона рекомендувала щомісячну суму в розмірі 2 220 грн на людину. Для літніх людей, яким часто доводиться витрачати значні суми на ліки та предмети особистої гігієни, а також проводити більше часу вдома, що збільшує витрати на опалення та освітлення, цього недостатньо.

Крім того, найбільш схильним до ризику літнім людям БГД може бути недоступна. Більшість літніх людей отримують щомісячні пенсійні виплати через українську поштову службу — Укрпошту. Завдяки великій кількості відділень, HelpAge використовує ту ж саму систему для доставки БГД, хоча існують певні труднощі. Цей сервіс пропонує два варіанти виплат: отримання особисто в поштовому відділенні або доставлення готівкою за місцем проживання. Однак відкриття та використання рахунку в поштовому відділенні залежить від наявності документів, що посвідчують особу. Для переміщених осіб, які втратили документи, це неможливо. Крім того, ця послуга прив'язана до адреси, а в поштових системах часто виникають затримки з оновленням адрес. Крім того, у багатьох далеких селищах, розташованих поблизу лінії фронту, поштова система більше не працює. Це означає, що служби доставки БГД, які використовують цей метод, часто змушені шукати більш ризиковані альтернативи, як-от розподіл готівки або здійснення переказів через друзів і родичів одержувачів, щоб ніхто не залишився поза увагою.

Підготовка до зими

Внаслідок атак на енергетичну інфраструктуру України мільйони людей тривалий час залишаються без електроенергії для опалення, освітлення та приготування їжі, що створює особливі труднощі в зимовий період. Літні люди наражаються на більші ризики погіршення здоров'я, пов'язаного з настанням холодів, а зима у воєнний час значно посилює ці ризики. Гуманітарні програми з підготовки до зими часто зосереджені на наданні теплої одягу, але в той час як переміщені літні люди часто потребують додаткового зимового одягу, тим, хто залишився у своїх домівках, він, як правило, не потрібен.

Що їм дійсно необхідно, то це доступ до грошових коштів для оплати комунальних платежів і проведення необхідних ремонтних робіт щодо покращення теплоізоляції житла. Їм також потрібна можливість підтримувати зв'язок з друзями та родичами, мати освітлення, можливість приготувати їжу й зігрітися під час відключення електроенергії. Найбільш важливими заходами з підготовки до зими є забезпечення освітлювальними приладами з низьким споживанням енергії та можливістю підзарядки, портативними зарядними пристроями для заряджання мобільних телефонів і технічне обслуговування традиційних вугільних або дров'яних печей.

Усвідомлення та рекомендації

Літні люди в умовах гуманітарних криз і переміщення постають перед особливими труднощами. Якщо не враховувати інтереси літніх людей і не виявляти їхні особливі потреби, то вони й надалі стикатимуться з перешкодами в отриманні захисту та допомоги. В Україні необхідно приділяти набагато більше уваги наданню адресної підтримки цій непропорційно великій групі населення, що наражається на все зростаючий ризик.

Цього можна домогтися, якщо всі відповідні організації сприятимуть залученню та участі літніх людей в розробці, реалізації та моніторингу їхніх програм і політики, з огляду на їхні потреби та досвід. Збір, аналіз, використання та надання даних з розбивкою за статтю, віком і фізичними обмеженнями мають вирішальне значення для розуміння складних життєвих обставин усіх постраждалих людей та розроблення відповідних заходів.

До наявних програм захисту можна додати послуги із супроводу, а також послуги дружньої та психологічної допомоги. При створенні нових або реконструкції наявних притулків слід враховувати потреби літніх людей, щоб забезпечити «універсальність» їхнього використання, водночас доступ до допоміжних пристроїв має стати частиною програми кожної установи через партнерство з досвідченими організаціями, такими як HelpAge.

Нарешті, вкрай важливо, щоб гуманітарні організації розширювали програми, спрямовані на надання допомоги літнім людям в безпосередній близькості від місця їхнього проживання за допомогою надання послуг і підтримки на рівні місцевих громад, таких як організації проживання з наданням часткового догляду та надання медичних послуг і догляду вдома, щоб дати їм можливість вести безпечне, гідне, активне життя, максимально спираючись на власні сили.

Лучана Каффареллі

luciana.caffarelli@helpage.org

Консультантка з гуманітарної вікової інклюзії

Гестер Кларк

hester.clark@helpage.org @hester_c

Консультант з гуманітарних питань

Саймон Гарріс *sjharris@tcd.ie*

Колишній регіональний менеджер (Східна Україна)

HelpAge International

1. OCHA, *Ukraine - Humanitarian Response Plan*, 2022 (УКГС, Україна – План гуманітарного реагування) bit.ly/ukraine-humanitarian-response-plan
2. Direct Relief, Gender, Health, and the War in Ukraine, 2022 (Пряма допомога, гендер, здоров'я та війна в Україні, 2022) bit.ly/gender-health-war-ukraine
3. Amnesty International, "I Used To Have A Home": Older People's Experience of War, Displacement, And Access To Housing in Ukraine, 2022 («У мене був дім»: люди похилого віку в Україні та їхній досвід війни, переміщення й доступу до житла, 2022) bit.ly/i-used-to-have-a-home
4. HelpAge International, "I've lost the life I knew" Older people's experiences of the Ukraine war and their inclusion in the humanitarian response, 2023 («Я втратив звичне життя». Досвід літніх людей під час війни в Україні та їх залучення до гуманітарної допомоги, 2023) bit.ly/older-people-in-ukraine
5. OCHA, *Ukraine: Winterization Plan - Winter Priority Procurement & Repair Plan*, 2022 – 2023, 2022 (УКГС, Україна: План підготовки до зими – План першочергових закупівель та ремонту на 2022–2023 роки, 2022) bit.ly/ukraine-winterization-plan
6. ACAPS, *Ukraine: winterisation needs and response*, 2022 (ACAPS, Україна: потреби у підготовці до зими та реагування, 2022) bit.ly/ukraine-winterisation-needs-and-response
7. HelpAge International, "I've lost the life I knew" Older people's experiences of the Ukraine war and their inclusion in the humanitarian response, 2023 («Я втратив звичне життя». Досвід літніх людей під час війни в Україні та їх залучення до гуманітарної допомоги, 2023) bit.ly/older-people-in-ukraine
8. HelpAge International, *Access to age-assistive technology: A resilience building measure for older people*, 2020 (Доступ до спеціальних можливостей для літніх людей: захід з підвищення життєстійкості для літніх людей, 2020): bit.ly/age-assistive-technology